

Historieglimt 109

Lade fabrikker

Lade fabrikker var i mange år en viktig arbeidsplass i Østbyen. Firmaet ble startet i 1918 og fikk sin fine, arkitekttegnede bygning i Jarleveien 4 i 1920. Den er kanskje det fineste eksempel på en fabrikkbygning i Jugendstil i byen. Bare i åtte år var firmaet lokalt eid. I 1926 ble den sluttet sammen med DeNoFa og Lilleborg fabrikker i Oslo, men produksjonen fortsatte som den hadde begynt. Fabrikken produserte grønnsåpe, soda, husholdningssåpe, såpepulver, toalettsåper, teknisk-kjemiske artikler, tannkrem og kosmetikk. Det mest kjente produktet var Palminsåpen. Lenge etter at fabrikken i Jarleveien var nedlagt, kunne en se den store reklamen for Palmin på gavlveggen mot byen. Jarleveien fikk sitt navn i 1954. Veien som fører opp mot Lade gård, det gamle jarlesetet, kunne vel ikke få et mer passende navn. Veien har forresten flere historisk interessante steder. Nummer 8 er det gamle kontorbygget til Gassverket som lå på Jarlesletta nedover mot havna. Ved krysset med Stiklestadveien lå tunet på Gardemoen gård.

I og med at Lade fabrikker ble føyd sammen med Lilleborg fabrikker allerede i 1926, er det nærliggende å kaste et blikk på Oslobedriften som var med på å gi Lade fabrikker et langt liv. Lilleborg fabrikker startet sin virksomhet på gamle Lilleborg gård ved Akerselva som del av industrimiljøet langs elva. Det hele begynte på 1700-tallet med Jerusalem papirmølle, vel oppkalt etter en av husmannsplassene. Den lagde klutepapir, altså papir av tekstilfiller. Ny eier i 1810 bygde den om til en «klædefabrik» med navn Lilleborg fabrik. Nye eiere i 1829 begynte med produksjon av edikk, stivelse, beinmel og tapeter. I 1832 ble det oppført en oljemølle. En avisannonse den 25. mars 1833 sier: «*Vi tillader os at anbefale nedenstaaende Artikler fra Lilleborg Fabrik: Linolie, Rapsolie og raffinered Lampeolie.*» Dette regnes som den egentlige starten av Lilleborg fabrikker. Et sideprodukt av olje ble såpe. «Sæbesyderi» ble startet i 1842. Peter Møller var eneeier fra 1852 til 1862 da han solgte for å konsentrere seg om medisintan. Familien Kildal overtok og ledet bedriften i nesten hundre år. Lilleborgs lange og interessante historie skal ikke refereres her. Idag er det et rent merkevareselskap innen Orkla Brands med produksjon og markedsføring av velkjente merker som Blenda, Lano, Lux, Solidox og Sterilan.

Terje Wangberg som vokste opp på Lilleby, Ladeveien 12, Hernesgåren, forteller i sin bok *Lamogutt* fra 2013 litt om fabrikken der hans far Gunerius arbeidet: «Såpa eller Palmin var de populære navnene på Lade Fabrikker som ruvet i landskapet i Jarleveien ... Palmin var en stor og populær arbeidsplass for flere hundre ansatte av begge kjønn. All produksjon besto av renslighetsartikler – i første rekke av såpe, men også vaskepulver, parfyme i alle varianter og tannkrem. Over hele vest-veggen var det påmalt *Klok av skade, bruk tannkrem fra Lade*». Han forteller også om en av fordelene ved å arbeide der: «Lørdagen

var kroppens rengjøringsdag. Lørdag var ikke fridag, så Gunerius og alle de andre fra Lavei'n som jobbet nede på «såpa» eller Palmin – var ikke ferdig før klokken ett. Den moderne bedriften hadde tidlig fått montert dusj til bruk for de ansatte når arbeidsdagen var over. Lørdag ettermiddag var det naturlig at den arbeidende mor eller far tok med seg ungene til en grundig rengjøring i dusjen – i dame eller herredusjen – alt ettersom.» Et annet glimt får vi i et intervju med 91 år gamle Henny Eggen som var «fabrikkjente» der til kr 50 per uke. Særlige produkter var Swell barberkrem, pussemidlet Mirakel som ble solgt i pappbokser og B-såpa som ble produsert under andre verdenskrig. Hilmar Møst ble ansatt som bøtker, altså tønnemaker, fordi fabrikken solgte grønnsåpe i tønner inntil annen emballasje kom. Da ble Hilmar alminnelig «såpekoker» som arbeiderne der gjerne ble kalt.

Lade fabrikker drev sin virksomhet til etter den andre verdenskrigen. Deretter flyttet Universitetet inn med sitt Kjemisk institutt, seksjon for naturmiljøkjemi. Senere har en lang rekke små og større bedrifter hatt hus i Jarleveien 4. I 2013 bestemte kommunen at området skulle gi plass til nybygg unntatt nummer 4 som skal bevares. Idag preges huset av Trondheim vask- og renseri og flere firmaer for arbeidsklær.